

Mitä esteettömyys tarkoittaa korkeakoulussa?

Koskela Anne, 2.2.2017

”Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”, todetaan perustuslaissa.

Oppilaitoksella on oltava suunnitelma yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Lisäksi tasa-arvolain (609/1986, 5-6§) mukaan koulutuksen järjestäjien on huolehdittava siitä, että naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen ja että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän toteutumista. Savonia-ammattikorkeakoulussa on yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma, jonka osana on esteettömyyskuvaus. Tässä artikkelissa tarkastelen esteettömyyttä; sitä mitä se tarkoittaa käsitteenä ja kuinka se näkyy korkeakoulun arjessa.

Esteettömyys käsitteenä

Suomen kielessä esteettömyys, saavutettavuus ja käytettävyys -käsitteitä käytetään puhuttaessa sekä palveluista että rakennuksista. Anu Autio (2015, 50) toteaa terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos, että yksilön mahdollisuus käyttää ympäristöä ja palveluita omasta terveydentilasta ja sosiaalisesta, psyykkisestä tai fyysisestä toimintakyvystä riippumatta, tarkoittaa esteettömyyttä. Tilojen lisäksi toiminnan tulee olla esteetöntä eli syrjinnänvastaista ja avointa kaikkien osallistumiselle ja huomioimiselle.

Invalidiliitto nettisivuillaan toteaa esteettömyyden tarkoittavan:

- palvelujen saatavuutta
- välineiden käytettävyttä
- tiedon ymmärrettävyyttä
- mahdollisuutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon.

Vuosina 2007–2010 toteutettu Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa -hanke (ESOK) määrittelee käsitteitä seuraavalla tavalla.

Esteettömyys (englanniksi barrier-free) tarkoittaa ympäristön, palvelun ja tarjonnan toimivuutta etenkin toimintarajoitteisten ihmisten kannalta. Esteettömyys voidaan kuitenkin nähdä myös laajempaan kokonaisuuteen, joka tarkoittaa sujuvaa osallistumista työntekoon, harrastuksiin, kulttuuriin ja opiskeluun.

Saavutettavuus (englanniksi accessibility) on käsitteenä laajempi kuin esteettömyys. Saavutettavuus kuvaa sitä, kuinka helposti informaation, järjestelmän, laitteen, ohjelman tai palvelun voi saada käyttöönsä.

Käytettävyys (englanniksi usability) tarkoittaa sitä, että tiedot, järjestelmät ja palvelut ovat tarvittaessa niihin oikeutettujen henkilöiden hyödynnettävissä esteittä. Käytettävyys korostaa hyvää toimivuutta tyypillisissä käyttötilanteissa. Saavutettavuus ja esteettömyys taas puolestaan tähtäävät toimivuuden varmistamiseen myös epätyypillisissä käyttötilanteissa.

Käytettävä esteettömyys (englanniksi universal usability) tarkoittaa käytettävää ja optimaalista käyttökokemusta vammaisille henkilöille.

Kuten käsitteiden määräästä näkee, voidaan esteettömyyttä tarkastella useista näkökulmista. Korkeakoulussa välillä nousee keskusteluun, että pitäisikö meidän puhua esteettömyydestä vai saavutettavuudesta.

Savonian esteettömyyslinjaus

Anu Autio (2015, 50) esittää, että esteettömyyttä oppilaitoksessa voidaan tarkastella kolmen osa-alueen kautta:

- fyysisen ympäristön esteettömyys
- tiedonsaannin ja kommunikoinnin esteettömyys
- opetuksen ja muun toiminnan esteettömyys.

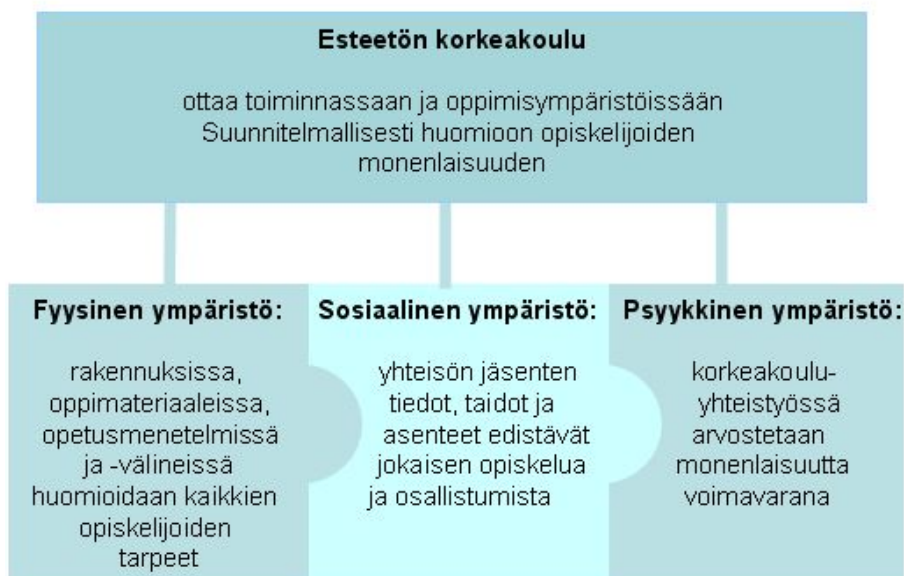
Esteettömyys-käsitettä käytetään varsinkin rakennetuista ympäristöistä puhuttaessa. Esteettömyydellä on perinteisesti ymmärretty fyysisen ympäristön esteettömyyttä. Tietojärjestelmistä puhuttaessa käytetään usein saavutettavuus-käsitettä. Opetuksen ja palvelujen digitalisaation myötä fyysisen ympäristön merkitys vähenee ja tietojärjestelmien kasvaa. Opetus

tapahtuu yhä suuremmissa määrin verkon välityksellä erilaisia sovelluksia ja sähköisiä oppimisympäristöjä hyödyntäen. Siitä näkökulmasta katsottuna voisi olla aiheellista miettiä, että puhummeko esteettömyydestä vai saavuttavuudesta korkeakoulussa.

Savonia-ammattikorkeakoulussa esteettömyys-käsite on vakiintunut kuvaamaan sekä rakennetun ympäristön että palvelujen toimivuutta. Sen vuoksi Savoniassa on esteettömyyskuvaus, eikä saavutettavuuskuvaus, johon on lyhyesti kuvattu toimenpiteet, kuinka opintojen eri vaiheissa esteettömyys on Savoniassa huomioitu.

Savonia-ammattikorkeakoulun strateginen linjaus on, että erityisjärjestelyillä ei muuteta tutkinnontavoitteita, opintojen vaatimustasoa eikä osaamistavoitteita, vaan mahdollistetaan opintojen sujuva eteneminen ja osaamisen näyttäminen tasavertaisesti. Esteettömyysjärjestelyillä pyritään huomioimaan opiskelijan yksilölliset oppimisen valmiudet ja tuetaan opiskelun ja oppimisen haasteissa. Nämä ovat osa opetussuunnitelmatyötä, jossa esimerkiksi opintojaksojen suunnittelussa huomioidaan vaihtoehtoiset suoritustavat. Näitä kehitetään jatkuvasti. Vuoden 2017 alussa alkaa Savoniassa mm. DigiSavonia-projekti, jonka tavoitteena on kehittää sähköisten viestintävälineiden käyttöä ensisijaisesti opetuksessa, ohjauksessa ja tiedottamisessa.

Esok-hankkeessa (2007 - 2010) esteetön korkeakoulu on jaoteltu koostuvaksi fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta ympäristöstä, jotka on toteutettu sellaiseksi, jossa jokainen ominaisuuksistaan riippumatta voi toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Opetuksen erityisjärjestelyt kuuluvat osaksi esteettömän ja yhdenvertaisen korkeakouluopiskelun edistämistä, mikä pohjautuu yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014 5 §). Savonian esteettömyyslinjaus pohjautuu tähän hankkeen jaotteluun.

Kuvio 1. Esteetön korkeakoulu (Esok-hanke 2011).

Savonian esteettömyystoimet

Esteettömyysajattelu on korkeakouluissa kehittynyt 2000-luvulla. Kehitystä vei eteenpäin vuosina 2007–2010 toteutettu Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa -hanke (ESOK). Hankkeen jälkeen muodostui ESOK-verkosto (www.esok.fi), joka edistää opiskelun esteettömyyttä korkeakoulujen, järjestöjen ja muiden organisaatioiden yhteistyönä. Verkoston tehtäviä ovat

- korkeakoulujen saavutettavuutta koskevan tiedon levittäminen
- korkeakoulujen saavutettavuustyön edistäminen
- valtakunnallisen ESOK-seminaarin ja muiden yhteistyötapaamisten järjestäminen
- yhteistyön edistäminen kansallisesti ja kansainvälisesti.

Stivi – saavutettava tieto- ja viestintäympäristö on yksi Esok-verkoston tekemistä suosituksista, joka auttaa korkeakouluja miettimään teknologioiden käyttöä, arvioimaan omaa toimintaansa ja laatimaan ohjeita. Stivin lisäksi Esok-verkoston sivuilta löytyy kattavasti tietoa meneillään olevista hankkeista, tulevista koulutuksista ja uusista ohjeista, joilla esteetöntä opiskelua voidaan edistää.

Esok-verkostosta huolimatta Johanna Penttilän (2012) tekemän selvityksen mukaan nähdään esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvät toimet marginaalisena ilmiönä korkeakouluissa. Valintakokeiden ja tenttien erityisjärjestelyt ovat kunnossa korkeakouluissa Penttilän (2012) mukaan. Näiden asioiden eteen on tehty valtakunnallisesti töitä. Esimerkiksi ammattikorkeakouluilla, Savonia mukaan luettuna, on yhdenmukainen prosessi, kuinka yhteishaun valintakokeissa erityisjärjestelyjä haetaan ja myönnetään.

Hyvin monet korkeakoulut ovat ottaneet Exam-järjestelmän käyttöön, myös Savonia-ammattikorkeakoulu. Exam on sähköinen tenttijärjestelmä, joka auttaa joustavoittamaan opiskelua. Sähköisessä tentissä opiskelija varaa itselleen sopivan tenttiajan. Automatisoidusti tarkistettavat tenttitulokset valmistuvat nopeasti ja tentin voi uusia ilman pitkää tulosten odottelua. Lisäksi Exam-tenttijärjestelmän käyttäjille on tehty ohjeita esteettömän ja saavutettavan tenttitilan suunnitteluun ja suosituksia tenttiaikojen mitoittamiseen. Näin huomioidaan mm. liikunta- ja aistirajoitteiset. (Exam-tenttijärjestelmän nettisivut.)

Fyysinen ympäristö on eniten esteettömyydeltään kehitetty asia, mutta Penttilän (2012) mukaan kehitys on osittain pysähtynyt vanhojen ja/tai suojeltujen rakennusten aiheuttamiin haasteisiin. Savoniassa on myös kehitetty fyysistä ympäristöä esteettömämpään suuntaan mm. lisäämällä automaattiovia ja parantamalla luiskia. Rakennusten esteettömyys selvitykset kuitenkin valmistuivat vasta nyt tämän kuvauksen myötä eli mm. asioiden dokumentoinnissa, näkyväksi tekemisessä ja systemaattisuudessa on vielä työtä Savoniassakin.

Penttilä (2012) toteaa selvityksessään lukihäiriöisten sekä mielenterveyden ja jaksamisen kanssa kamppailevien opiskelijoiden huomioimisessa olevan puutteita. Savoniassa on käytössä tukiseteli. Tukiseteli on täsmennetty tuki opiskelijoille, joilla on todennettuja oppimisen erityisvaikeuksia, vammoja, sairauksia tai mielenterveyden ongelmia, jotka vaikuttavat opintojen etenemiseen ja oppimiseen. Opiskelijalla, jolle tukiseteli on myönnetty, on mahdollisuus saada yksilöllistä lisäopetusta ja/tai -ohjausta maksimissaan 20 tuntia/lukuvuosi. Lukitodistuksen omaaville tehdään erityisjärjestelyjä. Jos lukivaikeutta vasta epäillään, voidaan Savoniassa tehdä lukitestausta ja sen jälkeen mahdolliset erityisjärjestelyt.

Esteettömyys tulevaisuudessa

Penttilä (2012) totesi selvityksessään, että esteettömyystoimet nähdään usein marginaalisina. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamat tavoitteet nopealle valmistumiselle korkeakoulusta pakottavat miettimään opetussuunnittelua uudella tavalla. Erilaisia vaihtoehtoisia tapoja opiskella tulee entistä enemmän ja verkko-opetuksen määrä kasvaa. Tämän myötä myös esteettömyys paranee, sillä useisiin sovelluksiin ja sähköisiin järjestelmiin on jo olemassa ohjeet, kuinka sitä voi käyttää esteettömästi.

Korkeakouluissa vuosi vuodelta lisääntyy opiskelun henkilökohtaistaminen. Opintojen alussa katsotaan, mitä opiskelija jo osaa ja mitä osaamista hän tarvitsee saavuttaakseen tutkinnon osaamistavoitteet. Ns. erityisjärjestelyt eivät ole enää erityisjärjestelyjä, vaan ihan tavallista arkea kaikille tulevaisuudessa.

Lähteet

Esok-hanke. Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa. Viitattu 13.9.2016.

<http://www.esok.fi/>

Exam-tenttijärjestelmä. Viitattu 20.12.2016 <https://confluence.csc.fi/pages/viewpage.action?pageId=45387063>

Autio, A. 2015. Esteettömyys. Teoksessa Hietanen-Peltola, M. ja Korpilahti, U. (toim.). 2015. Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos - Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 19.12.2016

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-505-9>.

Invalidiliitto. Viitattu 20.12.2016 <http://www.invalidiliitto.fi/portal/fi/esteettomyys/>

Penttilä, J. 2012. Hitaasti, mutta varmasti? Saavutettavuuden edistyminen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2000-luvulla. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012:10.